

Les pellofes de la Seu Vella de Lleida, segles XVI-XVIII¹ (I Part)

Creació l'any 1538 de les primeres pellofes de
la Seu Vella de Lleida

*ELVIRA DÍEZ ÁLVAREZ**

INTRODUCCIÓ

Com quasi tots sabem, les pellofes o ploms són peces monetiformes, en general encunyades per una sola cara, és a dir, incuses, de llautó o de coure, i a quasi totes apareixen símbols religiosos i el valor nominal. S'encunyaren a les seus episcopals, congregacions religioses, parròquies i monestirs del Països Catalans per a l'ús intern, des d'aproximadament els segles XIV-XV fins al XVIII.

A la Seu Vella² de Lleida, les primeres pellofes de què tenim notícia s'encunyaren el 20 d'abril de 1538, com a conseqüència del dèficit de moneda civil. Amb les pellofes es pagava l'assistència de canonges, beneficiats i la resta del clergat als serveis religiosos: cor, aniversaris, misses, processons, i també les despeses relacionades amb la complexa organització econòmica del clergat. Les pellofes, ploms, senyals o marques del Capítol, com també se'ls anomenava, eren canviats per moneda legal civil, quan n'hi havia. En aquest treball hem estudiat les pellofes del Museu Diocesà de Lleida, procedents de la diòcesi de Lleida, algunes encunyades a la Seu Vella.

Fins ara aquestes pellofes han estat publicades de forma descriptiva; nosaltres intentem aportar un xic més, esbrinant en quin any o segle foren emprades i per

* Llicenciada en Història, Universitat de Lleida.

1. El treball amb el títol «Les pellofes de la Seu Vella de Lleida, segles XVI-XVIII» (EP) va guanyar el Primer Premi d'Investigació Històrica (Associació Amics de la Seu Vella de Lleida, 2007). El que ara presentem n'és una síntesi. Vegeu-ne també a les Actes del XIV Congrés Nacional de Numismàtica, 2010, p. 883-898. Així com a la revista Numisma (EP).

2. La Seu Vella situada al turó de Lleida, és l'antiga Catedral del segle XIII. A causa de la Guerra de Successió, el segle XVIII es va tancar al culte per convertir-se en caserna militar. Posteriorment es construí una Nova Catedral al pla de la ciutat, en la qual es celebren els oficis. Avui l'antiga catedral "Seu Vella", resta musealitzada.

quin motiu es feren. Hem estudiat la iconografia, i què es pagava amb els diferents numeraris. També la quantitat i la qualitat de les pellofes que encara es conserven i que són nombroses respecte a les d'altres parròquies o seus episcopals. Pel que fa al mot pellofa, o pallofa, com veurem hi ha diverses hipòtesis. Les pellofes de vegades circulaven com a moneda civil fora del nucli eclesiàstic, i això provocà enfrontaments entre el Capítol i la Paeria, i no pocs problemes als qui falsificaven, canviaven o cedien pellofes, que rebien força càstigs.

Pel que fa a la seu episcopal de Lleida, a les actes del Capítol nosaltres, hem trobat que s'usaren per a pagar l'assistència del clergat als actes religiosos: misses, processons i cants, el cor, i també per a l'adquisició del vi de la verema, per a pagar el pa de canonge i per a l'ús de les botigues del Capítol.

A la Seu Vella de Lleida, les primeres pellofes s'encunyaren el 20 d'abril de 1538, i persistiren fins a finals del segle XVIII aproximadament, en què deixaren d'emprar-se. Al segle XIX ja no apareix el nom de ploms per a pagar aquests actes, ni altres despeses, per la qual cosa creiem que a causa del Decret del 19 d'octubre de 1868 es va acordar de suprimir totes les monedes en vigència i ordenar la pesseta com a unitat monetària nacional.

Creiem, doncs, com apunta mossèn Jesús Tarragona, que amb l'aparició de la pesseta el 1868 es va prescindir de les pellofes, com també es van retirar totes les altres monedes locals, dites també pallerofes o pallofes, pel seu poc valor nominal.

La iconografia de les pellofes de Lleida ens parla de les diferents advocacions de les capelles i de què representava cadascuna de les icones.

Hem fet un recompte de la quantitat i la qualitat de les pellofes que encara es conserven, que són nombroses respecte a altres seus o parròquies i que diuen molt pel que fa a la quantitat d'actes litúrgics que se celebraven. Pel que fa al mot pellofa o pallofa, no hem trobat enlloc aquesta denominació per a designar numerari o material monetiforme;³ concretament a la Seu de Lleida, solament apareix a les actes capitulars en alguna ocasió la denominació *senyals*, *signus sive nummus* i sempre *ploms* en català i *plumbus* en llatí, de tal manera que de vegades poden confondre's amb la moneda local civil, que també es deia així.

Mentre fèiem aquest estudi, hem tingut la sort de trobar l'únic encuny dels deu que hi devia haver per encunyar ploms, i que correspon a una tipologia dels ploms de Lleida, de la qual parlarem a la tercera part d'aquest treball, per la singularitat del lloc on es guardava.

3. Excepte a Perpinyà, en què el 1577 ja apareix la paraula *pelofa* en el Llibre de memòries de la comunitat de Sant Joan, i també amb el nom de pellofas en el Llibre d'admissions de l'església de Sant Andreu de Ribesaltes el 1688: PUIG, J., *Les pallofes du diocèse d'Elne*, Perpinyà, Musée Numismatique Joseph Puig, 1987, p. 43.

1. DE LES PELLOFES EN GENERAL

1.1. Àmbit del seu ús

Es pot dir que hi ha pocs estudis d'aquestes petites monedes de material pobre. La investigació numismàtica s'ha dedicat més al numerari sumptuari d'or, plata i coure deixant de costat aquestes peces humils, les quals ens aporten notícies dels nostres avantpassats pel que fa al món eclesiàstic. Hi ha, però, estudis de caràcter local fets per prestigiosos historiadors. Podem veure una mostra de les localitats on les pellofes han estat estudiades i de les que no en el recull de Miquel Crusafont.⁴

Territorialment es té coneixement d'aquestes monedes a Catalunya, les Balears, el sud de França i València. De les pellofes de Lleida, n'hi ha descripcions de Crusafont⁵ a *Pulchra*, catàleg d'exposició d'obres d'art,⁶ i també a la *Història de Lleida*.⁷ De les pellofes en general, Botet i Sisó, *Les monedes catalanes*,⁸ i sobretot M. Crusafont i Sabater, *La moneda catalana local*,⁹ de la tesi doctoral en la qual ens parla de les pellofes d'una manera extensa i que inclou les de Lleida.

Al Gabinet Numismàtic de Catalunya hi ha vint-i-cinc pellofes de Lleida, algunes del fons Colomines; totes apareixen publicades a *Acta Numismàtica*,¹⁰ i són de la mateixa tipologia que les que hi ha al Museu Diocesà de Lleida.

2. ELS ANIVERSARIS A LA SEU VELLA DE LLEIDA

2.1. La formació de les capellanies a la Seu Vella de Lleida. (El ritu de la mort)

En aquella època, el traspàs de la vida a la mort era molt important, a la persona traspassada se li feien misses de difunts, memorials i cants, perquè la seva

4. CRUSAFONT I SABATER, M., «Pellofes catalanes, segons el recull de J. A. Bonet i Bofill», *Acta Numismàtica*, núm. 13 (1983), p. 189-223.

5. CRUSAFONT I SABATER, M., «Notícies sobre el manuscrit de J. Botet i Sisó titulat Ploms i pellofes catalanes i de l'àlbum d'empremtes de J. Busquets i Duran», *Acta Numismàtica*, núm. 29 (1999), p. 143-213. També BALSACH, L.; CRUSAFONT I SABATER, M., «Pellofes no publicades de la col·lecció Balasch», *Acta Numismàtica*, núm. 27 (1997), p. 156-175.

6. COMPANY, X., *et al.*, *Museu Diocesà de Lleida (1893-1993)*, catàleg de l'exposició «Pulchra», Lleida, Pagès editors, 1993, p. 264-265.

7. PASSOLA, A., *Història de Lleida*, vol. 5, *El segle XVII*, Lleida, Pagès editors, 2004, p. 116-117.

8. BOTET I SISÓ, J., *Les monedes catalanes*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (Obra Completa, 3 v.), 1976.

9. CRUSAFONT I SABATER, M., *La moneda catalana local (s. XIII-XVIII)*, Barcelona, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, i Diputació de Barcelona, 1990.

10. BONET, J. A.; CRUSAFONT, M., «El fons de pellofes catalanes del Gabinet Numismàtic de Catalunya», *Acta Numismàtica*, núm. 25 (1995), p. 161-213.

ànima arribés a trobar la pau per sempre. Les oracions *pro anima* foren la base d'un dels cerimonials més comuns i freqüents de les catedrals, dels convents i també de les parròquies. Diàriament es pregava per les ànimes dels difunts mitjançant misses de rèquiem, responsoris, salms penitencials i absolucions que es fixaven en els aniversaris, lligades a la litúrgia processional. És per això que els més poderosos van establir dins les esglésies llurs capelles privades de caràcter funerari. Pel que fa al personal registrat instituint aniversaris, figuren en primer lloc bisbes i dignitats canòniques, seguides de la resta de canonges, dels beneficiats i racioners i, en darrer terme, la noblesa, l'oligarquia, entre la qual s'inclouen diverses fundacions femenines, i membres de la mà mitjana.

Els aniversaris, les fundacions de capellanies amb l'establiment de tot un seguit de misses a les diferents capelles i altars de la seu i al claustre constitueixen el complement d'aquesta litúrgia, la qual podia ser oficiada indistintament pels canonges o els beneficiats. Tota capellania tenia assignat un beneficiat que, segons la creació, era nomenat pels patrons o pel Capítol.¹¹ A causa de la reticència per part del clergat a celebrar el actes litúrgics, va sorgir la figura de l'apuntador dels aniversaris, el qual tenia l'obligació d'apuntar els canonges que algun dia perdien o no guanyaven la distribució d'alguna hora. Els canonges havien de guanyar tots els dies la distribució assistint almenys a una hora, llevat dels malalts o dels que estaven ocupats en negocis d'església.¹² És a dir, es pagava al clergat per les hores d'assistència, i allí mateix, si no es presentaven sense una causa justificada, perdien la retribució. A la Seu Vella de Lleida i en altres llocs on existien les pellofes hi havia la figura del bosser.¹³

3. LES PELLOFES O PLOMS DE LA SEU VELLA DE LLEIDA: FONTS DOCUMENTALS DE L'ARXIU CAPITULAR DE LLEIDA

3.1. Circumstància de la seva creació

Els primers ploms encunyats a la Seu Vella de Lleida de què tenim notícia ho foren a la primavera de 1538 i amb més precisió s'usaren per primera vegada el dia 20 d'abril, el dissabte anterior al Diumenge de Rams.

11. FITÉ I LLEVOT, F., «Ritual i cerimònia a la Seu Vella de Lleida: les devocions, aniversaris i fundacions», a: *Imágenes y promotores en el arte medieval: Miscelánea en homenaje a Joaquín Yarza Lauces*, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, Servei de Publicacions, Bellaterra, 2001, p. 373-390.

12. PIQUÉ, J. R., «El naixement i la consolidació del Capítol catedralici lleidatà. La Seu Vella, 1168-1540», *Seu Vella. Anuari d'Història i Cultura* (Lleida, Associació Amics de la Seu Vella de Lleida), núm. 4, dossier *La Seu Vella i Lleida a l'època moderna* (2002-2003), p. 397-442.

13. La capella de la Bossa estava situada a la capella de Sant Lluc, al claustre de la Seu Vella de Lleida; allà es comptaven els ploms i es feia de pagadoria. ALONSO, G., «Capillas, altares, imágenes, capellanías, presbiteriados y beneficios de la Seu Vella de Lleida desde su fundación hasta su cierre», *Ilerda* (Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs), núm. XL (1979), p. 71.

3.2. Primera encunyació. 1 d'abril de 1538

Foren batuts, com s'ha dit, a la primavera de l'any 1538 i així es manifesta en quatre documents que són els que hem utilitzat per a aquest estudi i que cronològicament, i al marge de la seva data, entenem que es van produir de la manera següent:

1. Esborrany del 6 d'abril de 1538.
2. Acta de l'1 d'abril de 1538.
3. Esborrany de l'1 de juny de 1538.
4. Acta de l'1 de juny de 1538.

1. Esborrany de l'acta del Capítol del 6 d'abril de 1538.¹⁴

La transcripció d'aquest esborrany és com segueix:

*A VI de Abril del any MDXXXVIII fonc deliberat per lo Reverent Capítol de la Seu de Leyda tots los aniversaris que (ali) se celebren entre l'any axi de sou com de vuyt diners, com de misses he se pagassen ab **senyals** vista la extrema necessitat hi havie en la terra de plata com encara en no trobar-se hun real en la ciutat y per ço feren batre dits **ploms** los quals foren acabats avui disabte vigilia del Diumenge de Rams del any sobredit lo nombre son tots en una suma sis milia nou cents vint y nou **senyals**.*

	<i>VIMDCCCCXXVIII ploms</i>
<i>Son los de sou</i>	<i>IIMCCCCVIII ploms</i>
<i>Son los de vuyt diners</i>	<i>IIMCCCIII ploms</i>
<i>Son los de sis diners</i>	<i>IIM CCCXVII ploms</i>

A 6 d'abril de l'any 1538 fou deliberat pel Reverend Capítol de la Seu de Lleida que tots els aniversaris que allí se celebren dins de l'any, siguin així d'un sou, com de vuit diners o de misses, es paguessin amb senyals, vist a l'extrema necessitat que hi ha en la terra de plata, com encara en no trobant-se un ral en la ciutat i per això feren batre els dits ploms, els quals foren acabats avui, dissabte, vigília del Diumenge de Rams de l'any abans dit. Els números són tots en una sola suma de sis mil nou-cents vint-i-nou senyals, 6.929 ploms.

<i>Son los de sou</i>	<i>2.309 ploms</i>
<i>Son los de vuyt diners</i>	<i>2.303 ploms</i>
<i>Son los de sis diners</i>	<i>2.317 ploms</i>

14. ACL, Actes Capitulars, 1537-1552, AC.0003, f. 17v.

Un cop passat en net al llibre d'actes, ho simplificaren una mica i ho redactaren en llatí vulgar de la manera següent:

2. Acta del Capítol de l'1 d'abril de 1538.¹⁵

*Die lune prima mensis Aprilis anno MDXXXVIII convocati decanus, Carcassona, Mascarell, Mahull, Lentes, Castellbell, Suelbes, Forner, Gilabert, Montagut et Carvi, canonici capitulanti commisserunt dominis Mascarell et Lentes quaterns faciant fer **senyals** per a pagar los anniversaris attento que no se troben rals.*

El dilluns, dia primer del mes d'abril de l'any 1538, convocats els degans, Carcassona, Mascarell, Mahull, Lentes, Castellbell, Suelves, Forner, Gilabert, Montagut i Carví, canonges capitulars, comissionaren els senyors Martorell i Lentes, els quals faran fer senyals per a pagar els aniversaris, atès que no es troben rals.

Amb aquests dos documents ja sabem els motius que impulsaren a batre els ploms, així com la quantitat i els valors dels diferents tipus, però encara incidirem més si exposem els altres documents emesos (esborrany i en net) el mes de juny del mateix any.

3. Esborrany de l'acta del Capítol de l'1 de juny de 1538.¹⁶

Malgrat de les abreviatures, la mala cal·ligrafia de l'escrivà i el llatí poc acurat, esbrinem el que segueix:

Die prima mensis Junis MDXXXVIII

Convocati Decanus, Carcassona, Mascarell, Mahull, Lentes, Suelves, Gilabert, Montagut, Sobrino et Carvi, deliberarunt quod ab inde solvantur anniversaria cum signis et quod aniversarios qualiset merce ploms solverant recti et iusti ponderis et vegue ad in (domingo ramis pendere et ad sed no infra).

El dia primer del mes de juny de l'any 1538, convocats els degans, Carcassona, Mascarell, Mahull, Lentes, Suelves, Gilabert, Montagut, Sobrino i Carví, deliberen que des d'aquest moment facin fer els senyals amb bon pes per a pagar els aniversaris i que tant els aniversaris com les misses es paguin el Diumenge de Rams, i no abans.

15. ACL, Actes Capitulars, 1536-1544, AC.0061, f. 55v.

16. ACL, Actes Capitulars, 1537-1552, AC.0003, f. 17v.

Quan passen en net aquest esberrany, els dos documents s'assemblen molt poc, com ara veurem, excepte que solament apareix com a novetat que l'acta fou aprovada després de moltes deliberacions.

4. Acta del Capítol de l'1 de juny de 1538.¹⁷

Deliberatio.

*Die prima mensis Juny anno MDXXXVIII. Convocati Domini Decanus, Carcassona, Mascarell, Mahull, Lentés, Suelbes, Gilabert, Montagut, Sobrino et Carvi, canonici ecclesiae ilderdensi capitulantes, propter penuriam et carentiam monete regalium, deliberarunt quod anniversaria ab inde solverentur penuria cum **signis sive ploms** vigore nunc deliberationes fuerant facta **signa** VI M DCCCCXXXVIII videlicet de sou II CCCVIII, item de octo denariis II M CCCIII et de sex denariis iim CCCXVII, quod simul sumam faciant dictorum sex milium octingentos viginti et novem **signorum**.*

Deliberació.

El dia primer del mes de juny de l'any 1538. Convocats els senyors degans, Carcassona, Mascarell, Mahull, Lentes, Suelves, Gilabert, Montagut, Sobrino y Carví, canonges capitulars de l'Eglésia Ilerdense, davant la *penúria* i carència de moneda forta,¹⁸ deliberen que els aniversaris des d'aquest moment siguin pagats per penúria amb senyals, o sigui ploms, ara amb enèrgiques deliberacions foren fets 6.929 senyals, és a dir, 2.309 d'un sou, altres de 2.303 de vuit denaris i 2.317 de sis denaris (diners), tot plegat sumen els dits sis mil nou-cents vint-i-nou senyals.

4. CONCLUSIONS FINALS

A) A l'esberrany de l'acta del 6 d'abril s'expressa de manera diàfana el motiu pel qual es va recórrer a aquesta forma de pagament i la necessitat de batre aquestes monedes: «*vista la extrema necessitat hi havie en la terra de plata com encara en no trobarse hun real en la ciutat y per so ferem batre*» i s'insisteix en l'acta del mateix dia un cop passada en net: «*faran fer senyals per a pagar los aniversaris en atencio que no se troben reals*», i en l'acta de l'1 de juny: «*propter penuriam et carentiam monete regalium*».

17. ACL, Actes Capitulars, 1536-1544 AC.0061, f. 60v.

18. Quan es parla de moneda forta o règia, es fa referència a la moneda del regne, en aquest cas el croat o ral barcelonès, per al qual el rei va donar llicència perquè circulés per Lleida. MATEU I LLOPIS, F., «Datos y documentos para la historia monetaria de Lérida siglos XIII a XVII», *Ilerda* (Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs), núm. v, any III (1945), p. 7-55. Pensem, doncs, que la carència de plata es deu a la falta de moneda reial i també local, en aquest cas la pugesa, ja que aquesta època és la de la fi de la pugesa.

Si ja assenyalàrem al seu moment les causes de l'existència i la creació en general d'aquesta moneda eclesiàstica, ara s'explica de forma expressa i esclaridora en el cas de la Seu de Lleida.

Les frases «no es troben rals», «extrema necessitat de plata» i «penúria i carència de moneda regia» expressen les úniques i vertaderes causes de la creació de les pellofes.

Tot i que en passar a net les actes de l'esborrany no se'n fa una transcripció del tot exacta, existeixen unes clares concordances.

B) De ben segur hi hagué dubtes i discussions; això se'n dedueix fàcilment de les noconcordances entre els esborranys i les actes, un cop passades en net, i del fet que s'aproessin a l'abril i posteriorment al juny, quan ja s'estava pagant amb ploms, com queda certificat a l'acta del dia 1 de juny quan es diu que fou aprovada «vigore nunc deliberationes».

C) En aquests quatre documents, se'ls anomena unes vegades «senyals» i d'altres com a «signis sive plumbis», «senyals» i «ploms».

Queda clar el desig que no siguin monedes, sinó uns «senyals» i que se'ls anomeni «ploms». Tot això queda confirmat en les múltiples ocasions en què se'n parla al llarg dels segles, com anirem veient.

D) Classe o valor i nombre dels ploms emesos.

Foren emesos sis mil nou-cents vint-i-nou ploms per a pagar els aniversaris i les misses i el seu nombre fou:

D'1 sou	2.309 ploms
De 8 diners	2.303 ploms
De 6 diners	2.317 ploms
Total	6.929 ploms

Podem dir que se'n bateren d'1 sou, o sigui 12 diners, per a pagar els aniversaris als canonges; de 6 diners per a pagar els aniversaris als beneficiats, i de 8 diners per a pagar les misses.

Creiem que a la carència de rals de plata¹⁹ què es parla al text es degué a la inflació monetària i desmonetització de la pugesà, fins a 1599, en què s'encunyen a Lleida els menuts, que també són una moneda local, però de més valor. Sembla, doncs que les pellofes es fabriquen en el trànsit de la fi de la pugesà i el començament del menut.

19. Hem d'assenyalar que els rals a què el text fa referència són rals d'argent que el rei Ferran II va fer encunyar el 1493 al Principat de Catalunya, a causa de la reforma monetària. MATEU I LLOPIS, F., *Los «menuts de billó» en el Principatus Cataloniae bajo Fernando el Católico y los reyes de Austria, síntesis de un proceso económico. Los de Lérida de 1599*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1984, p. 393.

5. DESCRIPCIÓ DE LES PELLOFES DEL MUSEU DE LLEIDA

5.1. Al Museu de Lleida, diocesà i comarcal, hi ha unes deu mil pellofes; vegeu-ne una mostra a la (fig. 1). Segons ens diu mossèn Jesús Tarragona, totes van arribar a la diòcesi de Lleida barrejades en una capsa, la majoria procedents de la Seu Vella. Sabem que algunes van ser encunyades a la Seu Vella, com la de sis diners i la d'un sou (fig. 2). Les altres, com la de l'heràldica mariana amb advocació a santa Maria de la Seu Vella, potser també, però no hem trobat documentació que ho acrediti. Les de IHS podien haver-se encunyat per a dir les misses a la capella de Jesús o de Sescomes, tot i que també és possible que es fessin per a pagar les processons del Corpus. Les de la clau i l'espasa i la clau sola podrien ser per al pagament dels aniversaris de les capelles amb l'advocació de sant Pere i sant Pau, ja que aquests dos sants sempre se'ls representa junts, i a més perquè hi apareixen les lletres A N (ANiversaris).

Figura 1. Les tretze tipologies de pellofes del Museu de Lleida, Diocesà i Comarcal. Tot i que en aquesta il·lustració veiem pellofes diferents, una és repetida: és la 6 diners (part superior dreta), i l'hem inclòs perquè està retallada, mentre que l'altra, (part central segona dreta) està reencunyada. Hem de dir que de totes les pellofes del bisbat de Lleida, una mostra de cada tipologia, en total catorze peces, està exposada al Museu de Lleida, Diocesà i Comarcal, a la secció d'Època Moderna. Abans, però, les catorze pellofes d'aliatge de coure, el 2007, havien estat restaurades al SCT-Laboratori d'Arqueologia de la Universitat de Lleida.

Figura 2. Per la documentació capitular sabem que a aquestes dues tipologies, exactament la de sis diners i la d'1 sou, van ser encunyades a la Seu Vella de Lleida el 1538.

Figura 3. Pellofa. Entre quatre creus lobulades, clau i espasa, entre 1 &. Orla lineal de solc. Aquesta pellofa és documentada l'any 1538 com la d'1 sou (ACL). Material: llautó. Forma: circular. Diàmetre: 25 mm. Pes: 0,60 g. Valor: 1 sou. Segle: xvi. Peces: gastades, 1.115; ben conservades, 481; retallades, 183; falsificades (altre metall?), 118. Total: 1.897.

Figura 4. Pellofa. Entre quatre creus lobulades, clau i espasa, entre 6 - D. Orla lineal. Pellofa documentada l'any 1538 a l'ACL. Material: llautó. Forma: circular. Diàmetre: 22 mm (grans, trençades, mal encunyades,) Pes: 0,45 g. Valor: 6 diners. Segle: xvi. Peces: 1.378.

Figura 5. Pellofa. Entre quatre creus lobulades, clau i espasa, entre 6 - D. Orla lineal. Pellofa documentada l'any 1538 a l'ACL. Material: llautó. Forma: circular (retallades, amb tall central). Diàmetre: 20 mm. Pes: 0,34 g. Valor: 6 diners. Segle: xvi. Peces: 104.

Figura 6. Pellofa. Doble clau, amb mànega serpentejada, entre A-N, que deu fer al·lusió als aniversaris, i X X, que podria indicar que era de vint diners. Orla de punts. Material: llautó. Forma: circular. Diàmetre: 33 mm. Pes: 1,74 g. Valor: vint diners?, Segle: xvi-xvii. Peces: 7.

Figura 7. Pellofa. Entre A-N, que deu fer al·lusió als aniversaris, dues claus amb mànega lobulada, amb punts. Al camp, quatre creus lobulades. Orla lineal. Material: llautó. Forma: circular. Diàmetre: 23 mm. Pes: 0,42 g. Valor: desconegut. Segle: xvi? Peces: 2.188.

Figura 8. Pellofa. Entre A-N, que deu fer al·lusió als aniversaris, dues claus amb mànega lobulada, sense punts. Camp amb quatre creus de Malta? Podrien fer referència al bisbe Conchillos, ja que en el seu escut heràldic hi apareixen creus iguals. Orla lineal. D'aquest tipus de pellofa, se n'ha trobat l'encuny, a l'interior del cap de la Mare de Déu de l'Institut d'Estudis Ilerdencs de Lleida, a la seu del qual roman dipositat. Material: llautó. Forma: circular. Diàmetre: 20,5 mm. Pes: 0,30 g. Valor: desconegut. Segle: xvi? Peces: 937.

Figura 9. Pellofa. A-M, monograma superposades o Ave Maria, lletres clàssiques. Orla de punts, quatre punts, tres espigues a sobre. Flor de lliri a sota. Metall: llautó. Forma: circular. Diàmetre: 21 mm. Pes: 0,30 g. Valor: desconegut. Segle: xvi-xviii? Peces: 295 conservades; 21 mal encunyades; 3 molt ben conservades. Total: 495.

Figura 9.1. Pellofa. Igual que l'anterior, A-M, monograma o Ave Maria, tres espigues a sobre. Flor de lliri a sota. Orla de punts, però amb la diferència que aquesta pellofa està contramarcada circular, o reencunyada, amb la iconografia de la pellofa (fig. 9) amb monograma i corona radiada, és a dir, amb l'encuny de la pellofa (fig. 9) la van reencunyar (fig. 10), possiblement a causa de les falsificacions o bé per donar-li un valor inferior, ja que és més petita. En aquest cas la flor de lliri és a la part de dalt. Metall: llautó. Forma: circular. Diàmetre: 20 mm. Pes: 0,25 g. Valor: desconegut. Segle: XVI-XVIII? Peces: 351 conservades; 21 mal encunyades; 3 molt ben conservades. Total: 375.

Figura 10. Pellofa. A-M, monograma o Ave Maria, amb corona radiada de set puntes. Orla lineal, lletres clàssiques, però amb tendència a corbades. Amb aquesta pellofa, com hem comentat, es va contramarc la pellofa de la fig. 9. Material: llautó. Forma: circular. Diàmetre: 13 mm. Pes: 0,15 g. Valor: desconegut. Segle: XVI-XVIII? Peces: 435 gastades; 152 ben conservades. Total: 587.

Figura 11. Pellofa. A-M, monograma o Ave Maria, amb corona radiada de sis puntes. Orla lineal, lletres corbades. La iconografia d'aquesta pellofa ens situa cap a la darrera del segle XVI i començament del XVII. Material: llautó. Forma: circular. Diàmetre: 13 mm. Pes: 0,15 g. Valor: desconegut. Segle: XVI-XVII?. Peces: 379 gastades; 215 ben conservades. Total: 594.

Figura 12. Pellofa. Monograma doble coronada, encunyada per les dues cares, és l'única que s'ha trobat encunyada per les dues cares, no incusa. Podria tractar-se d'una prova, ja que solament se n'ha trobat una i al catàleg de Crusafont de la moneda local catalana no n'hem trobat cap d'igual ni que s'hi assemblés. Material: llautó. Forma circular. Diàmetre: 13 mm. Pes: 0, 15 g. Valor: desconegut. Segle: XVI-XVIII? Peces: 1

Figura 13. Pellofa. IHS superat per creu llatina. Lletres clàssiques. A sobre de la I, una estrella de cinc puntes. A sota, tres claus. Orla doble de punts i lineal. Material: llautó. Forma: circular. Diàmetre: 17 mm. Pes: 0,50 g. Valor: desconegut. Segle: xvii? Peces: 83 gastades; 27 conservades. Total: 110.

Figura 14. Pellofa. IHS lletres gòtiques?, superat per una creu florençada. A sota, tres claus. Orla lineal. Material: llautó. Forma: circular. Diàmetre: 16 mm. Pes: 0,20 g. Valor: desconegut. Segle: xvi?. Peces: 375 gastades; 35 conservades; 10 amb tall; 1 molt ben conservada. Total: 421.

Figura 15. Pellofa. IHS superat por creu. A sota, tres claus? i dos punts; podria tractar-se d'una marca de valor. Orla lineal. Material: llautó. Forma: circular. Diàmetre: 16 mm. Pes: 0,20 g. Valor: desconegut. Segle: xviii? Peces: 1.

Figura 16. Pellofa, IHS superat por creu. A sota, tres claus. Orla lineal. Lletres gòtiques. Material: llautó. Forma: circular. Diàmetre: 17 mm. Pes: 0,20 g. Valor: desconegut. Segle: xvi-xvii? Peces: 1.

Totes menys una són incuses, és a dir, encunyades per una sola cara, i de llautó i sense llegenda; les úniques lletres són la A i la N que fan referència als aniversaris. També n'hem trobat algunes de retallades; això és lògic tenint en compte que si no es donava un bon cop de martell i després amb el cilindre, s'havien de retallar amb tisores perquè quedessin arrodonides, o tal vegada per reduir el valor de la pellofa. Algunes de les retallades són ovalades, en forma de medalles. També n'hem trobat alguna que pel seu aliatge sembla falsificada de l'època, com la d'un sou.

Atès que a les actes del Capítol no n'hem trobat la descripció iconogràfica, hem de fer diferents interpretacions pel que fa les icones en les pellofes. Diferenciarem quatre grups:

Grup de clau i espasa. Aquesta iconografia podria fer al·lusió a sant Pere i sant Pau. Situem aquest grup en la primera emissió de pellofes, dites també ploms o senyals, que es van encunyar a la Seu Vella de Lleida, o sigui, les que apareixen a les actes de l'1 d'abril de 1538, i això pels motius que expliquem a continuació.

En la iconografia, veiem que el blasonat i la composició es corresponen a l'època del triomf del plateresc a la nostra ciutat, amb gran impregnació del Renaixement italià. L'empunyadura de l'espasa, amb forma d'essa, correspon al segle XVI.

El valor facial que figura als ploms o pellofes del grup es correspon perfectament amb el dels ploms emesos i enumerats en l'acta de creació: 1 sou i 6 diners. És cert que no existeix el de 8 diners que també apareix documentat, però és que aquest valor de 8 diners tampoc no es troba en cap altre grup emès. Tal vegada no la van encunyar, o si ho van fer, no li van posar el valor facial; per tant, creiem que és la pellofa de la fig. 7, ja que la quantitat emesa, que fou de 3.317 ploms no coincideix amb la comptabilitzada per nosaltres, que és de 2.188 ploms.

Grup de dues claus. La iconografia de les claus en l'àmbit eclesiàstic s'atribueix a sant Pere. Aquest grup de pellofes té les característiques següents.

Les dues claus apareixen encadenades per un sol mànec lobulat, i la A i la N en el camp indubtablement fan al·lusió als pagaments d'aniversaris; és a dir, podrien ser les pellofes de vuit diners encunyades el 1538 per a pagar els aniversaris, però no ho podem verificar, tot i estar documentades ja que falta el numerari de 8 diners. Tal vegada per a pagar les misses de la capella de Sant Pere, dins la capella dels Montcada, que és una de les capelles més riques de tota la Seu Vella i en la qual es degueren celebrar molts aniversaris. Veiem, doncs, que d'aquesta iconografia podem fer-ne diferents interpretacions. La doble clau ens parla de la clau que obre i tanca; és possible que fes referència a la caixa on es guardaven les pellofes, amb doble pany, com s'ha documentat en altres llocs.

Grup de monograma de Maria o Ave Maria. Aquest grup d'heràldica mariana pot fer referència a l'advocació a santa Maria de la Seu Vella de Lleida. És el de l'anagrama de Maria o Verge Maria coronada. A-M, en monograma superposades o Ave Maria, lletres clàssiques. Unes lletres semblants apareixen a la portada renaixentista de Santa Maria l'Antiga de la Seu Vella de Lleida, del segle XVI, que podria ser de la mateixa època. Orla de punts, quatre punts, tres espigues a sobre. Flor de lliri a sota. El fet que aparegui la flor de lliri és un indicatiu que podria haver estat encunyada a finals de la moneda pugesca o començament del minut, ja que la flor de lliri és el seu emblema parlant en dues monedes. Per tant, la datariem entre el segle XVI i el XVII. La iconografia de les espigues, la trobem a l'escut de la capella de Sant Lluç, al claustre de la Seu Vella de Lleida. El benefici d'aquesta capella, el tenien els senyors de Seguerols, de Balaguer i Miralcamp, i «operaris de Sant Joan de Platea». És precisament en aquesta capella que es comptaven els ploms corresponents als pagaments.²⁰ La pellofa (fig. 9) pot ser del segle XVI, ja que les lletres de la M són clàssiques, és a dir, de tipus renaixentistes. La iconografia M A pot fer referència als actes de matines i que s'encunyessin per a pagar aquesta hora intempestiva d'anar a resar i cantar. Hem vist que també succeïa a la seu de Barcelona,²¹ on es pagaven més pellofes a les matines que per exemple a les vespres, les completes o altres actes religiosos. El mateix podia passar a Lleida.

Grup del nom de Jesucrist. IHS I H E SUS. La iconografia d'aquest grup de pellofes s'assembla molt a la de l'escut del blasó de la Companyia de Jesús, amb les tres lletres primeres de la paraula Jesús IHS, superades l'una per una creu llatina i l'altra florençada amb dos quadrifolis, a sota tres claus de la Crucifixió del Senyor, que fan referència als tres vots de pobresa, castedat i obediència. És possible que aquestes pellofes les encunyessin els jesuïtes, quan la Seu Vella es traslladà per un temps a la Companyia de Jesús a conseqüència del seu abandó forçós quan fou convertida en caserna militar el 1707 i poc temps després el Capítol es traslladà a Sant Llorenç. Aquesta hipòtesi queda descartada, ja que, segons els historiadors Sol-Torres, el Capítol va estar poc temps a les dependències del jesuïtes i per tant, no els va donar temps a encunyar pellofes. És possible que s'encunyessin per a pagar els aniversaris, les misses de la capella de Jesús o les processons de Corpus Christi, les quals a partir del Concili de Trento foren nombroses.

Crusafont al seu llibre *La moneda catalana local*,²² documenta una peça amb aquestes característiques: IHS superat per una creu llatina. A sota, tres claus. Orla

20. ALONSO, G., «Capillas, altares, imágenes, capellanías...», p. 71.

21. FÀBREGA I GRAU, À., *La vida quotidiana a la Catedral de Barcelona...*, p. 41-42.

22. CRUSAFONT I SABATER, M., *La moneda catalana local*, (s. XIII-XVIII), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans i Diputació de Barcelona, 1990, p. 15.

doble lineal. No és al Museu Diocesà de Lleida, tot i que Crusafont la documenta al seu llibre com un gitó de Lleida. Tampoc apareix al catàleg d'art sacre *Pulchra* (p. 264). És per això que nosaltres, tot i tenir la fotografia (no la peça), no la considerem, ja que solament incloem les del Museu Diocesà de Lleida.

6. GRÀFIC (fig. 17)

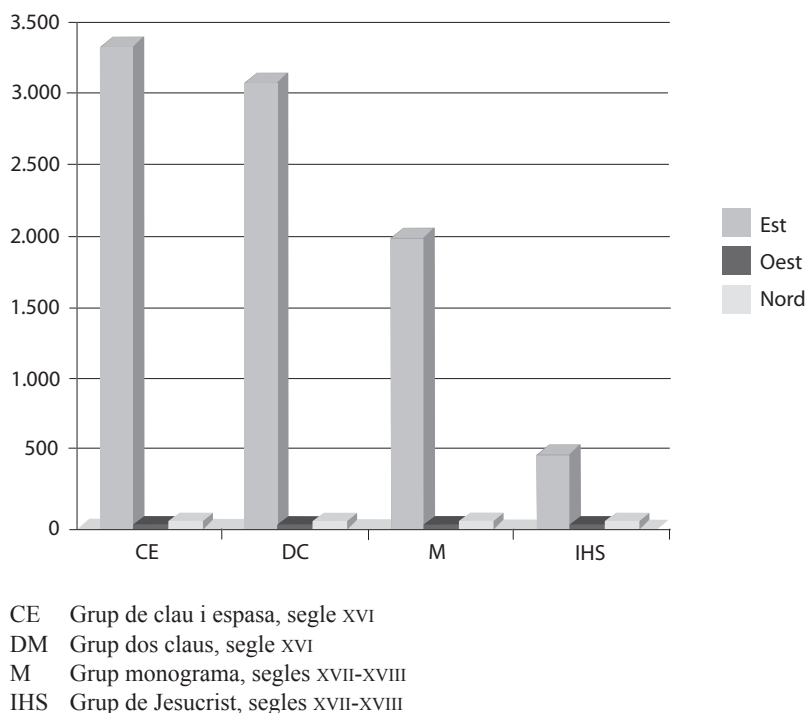

Figura 17. Gràfic del volum de pellofes, fet a partir de la iconografia.

Com que no tenim unes dates segures de totes les pellofes, hem determinat grosso modo l'evolució cronològica i el volum a partir de la iconografia.

A la fig. 17 veiem que en primer lloc el grup de clau i espasa apareix en més quantitat, mentre que el segon lloc l'ocupa el grup de dos claus; precisament aquests dos grups són els de les pellofes de les quals s'ha trobat la documentació de la seva creació el 1538. Pel que fa el grup del monograma i IHS, que van en tercer i quart lloc, veiem que no n'hi ha tanta quantitat, i per la iconografia creiem que són posteriors, dels segles XVII i XVIII.

D'aquests dos últims grups, no hem trobat documentació de la seva creació, la qual cosa vol dir que el clergat potser ja va establir el criteris d'encunyacions i creació el 1538 i va determinar seguir fent pellofes, sense necessitat de reunir-se per aprovar de fer-les i deixar-ne constància, o tal vegada aquests documents romanen inèdits, i nosaltres no els hem trobat.

Veiem, doncs, que per la quantitat i el volum dels dos primers grups, l'esplendor en els actes religiosos, misses, aniversaris, etc., se situaria vers el segle XVI, que és la data de la creació dels grups de clau i espasa i de dos claus. Posteriorment, el volum de pellofes va davallant. Això ens indica que els oficis religiosos devien anar declinant, i és el que lliga amb els successos que van tenir lloc a la Seu Vella de Lleida, que són els disturbis per la Guerra dels Segadors al segle XVII i la de Successió al XVIII.

Un cop la catedral, al segle XVIII, es trasllada al pla, a l'església de Sant Llorenç, i posteriorment al lloc on es troba actualment la catedral nova, la informació sobre les pellofes es va disminuint.

7. CONCLUSIÓ

La fabricació de pellofes a Lleida, i possiblement arreu, es degué a una mateixa causa, que és la falta de moneda fraccionària per a pagar els actes litúrgics. A Lleida podem dir que en allò temporal, els ploms es fabriquen per l'escassetat de moneda reial, el dissabte anterior al diumenge de Rams de 1538 i la seva existència perdura ben bé fins al segle XIX.

Pel que fa al territori tenim motius per a pensar que el seu ús se circumscribia als pagaments d'actes que es realitzaven exclusivament a la Seu Vella de Lleida, organitzats i administrats pel Capítol a través de les pabordies, els marmessors i les fundacions, tot i que es podien emprar a altres parròquies o col·legiates de la diòcesi de Lleida.

En el terreny personal, podem assegurar que el seu ús com a moneda o valor era intrínsecament personal, i per això es castigava amb penes molt dures els que canviaven, cedien o bescanviaven pellofes, tal com s'expressa en les diferents actes, que veurem a la segona part d'aquest treball.

8. BIBLIOGRAFIA

ALONSO, G., «Capillas, altares, imágenes, capellanías, presbiterianos y beneficios de la Seu Vella de Lleida desde su fundación hasta su cierre», *Ilerda* (Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs), núm. XI (1979), p. 57-88.

BALSACH, L.; CRUSAFONT, M., «Pellofes no publicades en al col·lecció Balasch». *Acta Numismàtica*, núm. 27 (1997), p. 155-175.

BONET, J.; CRUSAFONT, M., «El fons de pallofes catalanes del Gabinet Numismàtic de Catalunya». *Acta Numismàtica*, núm. 25 (1995), p. 161-212.

BOTET I SISÓ, J., *Les monedes catalanes*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1976 [Obra Completa, 3 v.].

COHELO DE PAULA, J. M., *Diccionario universal de monedas «Millennium»*. Vigo: Fórum Ciencia Numismática, 2003.

COMPANY, X., [et al.], *Museu Diocesà de Lleida (1893-1993)*. Catàleg de l'exposició «Pulchra». Lleida: Pagès editors, 1993, p. 264-265.

CRUSAFONT I SABATER, M., «Pellofes catalanes, segons el recull de J.A. Bonet i Bofill». *Acta Numismàtica*, núm. 13 (1983), p. 189-223.

– *La moneda catalana local (s. XIII-XVIII)*. Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans; Diputació de Barcelona, 1990.

– «Notícies sobre el manuscrit de J. Botet i Sisó titulat “Ploms i pellofes catalanes” i de l'àlbum d'empremtes de J. Busquets i Duran». *Acta Numismàtica*, núm. 29 (1999), p. 143-213.

FÀBREGA I GRAU, À., *La vida quotidiana a la catedral de Barcelona en declinar el Renaixement. Any 1580*. Barcelona: Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, 1978.

FITÉ I LLEVOT, F., «Ritual i cerimònia a la Seu Vella de Lleida: les devocions, aniversaris i fundacions». A: *Imágenes y promotores en el arte medieval: Miscelánea en Homenaje a Joaquín Yarza Lauces*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, Bellaterra, 2001, p. 373-390.

LLADONOSA I PUJOL, J., *Història de Lleida*. Vol. II. Tàrraga: F. Camps-Calmet, 1974.

MATEU I LLOPIS, F., «Datos y documentos para la historia monetaria de Lérida siglos XIII a XVII». *Ilerda* (Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs), núm. V, any III (1945), p. 7-55.

– *Los «menuts de billó» en el Principatus Cataloniae bajo Fernando el Católico y los reyes de Austria: síntesis de un proceso económico. Los de Lérida de 1599*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1984, p. 391-403.

PASSOLA, A., «El segle XVII». A: *Història de Lleida*. Vol. v. Lleida: Pagès editors, 2004.

PIQUÉ I BADIA, J. R., “El naixament i la consolidació del Capítol catedralici lleidatà. La Seu Vella, 1168-1540”. *Seu Vella. Anuari d'Història i Cultura*, (Associació Amics de la Seu Vella de Lleida), núm. 4, dossier (2002-2003), p. 397-442.

PUIG, J., *Les pallofes du diocèse d'Elne*. Perpinyà: Musée Numismatique Joseph Puig, 1987.

TARRAGÓ, J. A., «Las tres flores de lis, blasón de Lérida desde el siglo XIII». A: *Separata del programa oficial de Fiesta Mayor*. Lleida. Ajuntament de Lleida: Ediciones Artís, 1976, p. 1-24.

TEY I FREIXA, R., *La flor a l'heràldica catalana*. Pineda de Mar: Societat Catalana de Geneologia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia, 1997 (Col·leció Assaigs; 2).

VILALTA, M. J., «El segle XVI». A: *Història de Lleida*. Vol. IV. Lleida: Pagès editors, 2003.

9. ABREVIATURES

ACL	Arxiu Capitular de Lleida
AML	Arxiu Municipal de Lleida
AHL	Arxiu Històric de Lleida
ADL	Arxiu Diocesà de Lleida
GNC	Gabinet Numismàtic de Catalunya
MDL	Museu de Lleida, Diocesà i Comarcal
ANE	Asociación Numismática Española